

СУТНІСТЬ ТА ПРИНЦИПИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВЕТЕРАНІВ В УКРАЇНІ: АНАЛІЗ ТА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

THE ESSENCE AND PRINCIPLES OF THE FUNCTIONING OF THE VETERANS SOCIAL PROTECTION SYSTEM IN UKRAINE: ANALYSIS AND CURRENT CHALLENGES

Стаття присвячена дослідженню сутності та принципів функціонування системи соціального захисту ветеранів. Представлено узагальнений досвід теоретичних досліджень щодо функціонування системи соціального захисту ветеранів. Закцентовано увагу на тому, що сутність функціонування системи соціального захисту ветеранів в Україні полягає в комплексному підході до захисту прав та інтересів ветеранів, враховуючи їхні специфічні потреби після участі у бойових діях. У роботі розглядаються послуги, що надаються ветеранам, складові системи соціального захисту ветеранів, принципи функціонування системи соціального захисту ветеранів, виклики, які постають перед системою соціального захисту ветеранів.

Мета статті полягає у визначенні сутності і принципів системи соціального захисту ветеранів в Україні. У ході виконання дослідження було використано теоретичні методи дослідження, зокрема: аналіз наукових джерел, системний підхід, синтез і узагальнення існуючих наукових підходів, класифікація та конкретизація, що визначають сутність та принципи функціонування системи соціального захисту ветеранів в Україні.

Здійснений теоретичний аналіз засвідчив, що існує потреба в удосконаленні системи соціального захисту ветеранів шляхом комплексного підходу, що включає підвищення фінансування, покращення інформування, розвиток психологічної та професійної реабілітації, а також вдосконалення правових механізмів. Важливим є також посилення партнерства між державними та громадськими інституціями для забезпечення підтримки ветеранів у всіх сферах його життєдіяльності. Актуальним залишається питання створення ефективної моделі соціального захисту ветеранів, що задовольнятиме потреби ветеранів на всіх етапах їх життєдіяльності.

Ключові слова: ветеран, система соціального захисту, складові системи соціального

захисту, принципи функціонування системи соціального захисту, виклики.

The article is devoted to the study of the essence and principles of the functioning of the system of social protection of veterans. The generalized experience of theoretical research on the functioning of the system of social protection of veterans is presented. Attention is focused on the fact that the essence of the functioning of the system of social protection of veterans in Ukraine lies in a comprehensive approach to protecting the rights and interests of veterans, taking into account their specific needs after participation in hostilities. The paper examines the types and services provided to veterans, the components of the system of social protection of veterans, the principles of the functioning of the system of social protection of veterans, the challenges facing the system of social protection of veterans. The purpose of the article is to determine the essence and principles of the system of social protection of veterans in Ukraine. During the research, theoretical research methods were used, in particular: analysis of scientific sources, systematic approach, synthesis and generalization of existing scientific approaches, classification and specification, which determine the essence and principles of functioning of the system of social protection of veterans in Ukraine. The theoretical analysis showed that there is a need to improve the system of social protection of veterans through a comprehensive approach, which includes increasing funding, improving information, developing psychological and professional rehabilitation, as well as improving legal mechanisms. It is also important to strengthen partnerships between state and public institutions to ensure support for veterans in all areas of their lives. The issue of creating an effective model of social protection for veterans that will meet the needs of veterans at all stages of their lives remains relevant.

Key words: veteran, social protection system, components of the social protection system, principles of functioning of the social protection system, challenges.

УДК 364.4-057.36](477)
DOI <https://doi.org/10.32782/pma2663-5240-2024.44.26>

Захарін А.А.

аспірант кафедри публічного управління та менеджменту організацій Національний університет «Чернігівська політехніка»

Постановка проблеми у загальному вигляді. Актуальність дослідження проблеми функціонування системи соціального захисту ветеранів в Україні обумовлена тим, що в сучасних умовах спостерігається тенденція до зростання частки ветеранів, які повернулися із зони бойових дій і, які мають травмівний досвід участі у збройному конфлікті. Після повернення у невоєнний соціум ветерани мають проблеми, які пов'язані із фізичними та психологічними травмами; труднощі, які виникають у процесі їх реінтеграції; проблеми, які пов'я-

зані із пошуком свого призначення, сенсу життя; проблеми із працевлаштуванням, налагодженням стосунків із найближчим оточенням тощо. Зазначене переконує, що ветерани потребують не тільки медичної допомоги, а й комплексної соціальної підтримки - житла, працевлаштування, психологічної реабілітації тощо. Тобто, виникає нагальна потреба у розробці ефективної системи соціального захисту, яка б підтримувала ветеранів на всіх етапах їхньої життєдіяльності після повернення із зони бойових дій. Здійснений аналіз норма-

тивно-правової бази констатує наявність законодавчих актів і програм, системи соціального захисту ветеранів в Україні, натомість, на наше переконання, вони потребують доопрацювання із врахуванням сучасних викликів. Досить гостро постає проблема адміністративних бар'єрів, недостатнього фінансування, а також недостатньої координації між державними та громадськими інституціями задля вироблення комплексного підходу до вирішення проблеми удосконалення функціонування системи соціального захисту ветеранів в Україні. Таким чином, дослідження принципів функціонування системи соціального захисту ветеранів є надзвичайно важливим для забезпечення їхніх прав, реінтеграції в невоєнний соціум, а також для вдосконалення законодавчої бази та реалізації ефективних механізмів підтримки зазначеної категорії громадян.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженням проблеми соціального захисту ветеранів займалися такі науковці, як К. Горбачова, Н. Гресь, Т. Коленіченко, А. Колосок, М. Кравченко, М. Кузнецова, В. Тарасенко та інші. Учені вивчали проблемні питання реалізації права на пільги як одного із засобів соціального захисту ветеранів. Науковець В. Тарасенко досліджував законодавство, що запроваджує зміну механізму реалізації права ветерана на соціальний захист шляхом відповідності положень нормам Конституції України. Учена М. Кравченко досліджувала основні проблеми соціального захисту ветеранів. Дослідниця Т. Коленіченко вивчала проблему соціальної реінтеграції ветеранів та визначала роль громадських організацій у процесі повернення ветеранів у невоєнний соціум. А. Колосок здійснював теоретичне обґрунтування проблеми соціального захисту ветеранів та розробив практичні рекомендації щодо підвищення ефективності соціального захисту ветеранів війни шляхом їх соціально-економічної реінтеграції у цивільне суспільство.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Аналіз наукових доробок вчених, які здійснювали науковий пошук у площині дослідження проблеми соціального захисту ветеранів, дозволяє констатувати, що у науковому полі значна частина праць присвячена юридичному, психологічному, педагогічному аспекту соціального захисту ветеранів. Проте, вивчення зазначеної проблеми є недостатньою у контексті визначення принципів функціонування системи соціального захисту, механізмів соціального захисту ветеранів, розгляду сутності соціального захисту із фокусом на спеціальність «Публічне управління та адміністрування». Саме тому, дослідження

проблеми соціального захисту ветеранів у контексті взаємодії державних та громадських інституцій з приводу забезпечення реалізації законів, принципів та створення умов для реалізації інтересів ветеранів та інших учасників взаємодії у контексті соціального захисту ветеранів є недостатньо дослідженою проблемою в сучасних умовах.

Мета статті полягає у визначенні сутності і принципів системи соціального захисту ветеранів в Україні. У ході виконання дослідження нами використано теоретичні методи дослідження, зокрема: аналіз наукових джерел, системний підхід, синтез і узагальнення існуючих наукових підходів, класифікація та конкретизація, що визначають сутність та принципи функціонування системи соціального захисту ветеранів в Україні.

Виклад основного матеріалу. Система соціального захисту ветеранів в Україні є важливою складовою частиною соціальної політики держави, яка має на меті забезпечення гідного рівня життя для осіб, які брали участь у збройних конфліктах, а також їхніх сімей. Вона включає в себе цілу низку заходів, спрямованих на підтримку ветеранів війни, надання їм медичних, соціальних, фінансових та психологічних послуг. Сутність функціонування системи соціального захисту ветеранів в Україні полягає в комплексному підході до захисту прав та інтересів ветеранів, враховуючи їхні специфічні потреби після участі у бойових діях.

Основою системи соціального захисту ветеранів в Україні є законодавство, яке визначає їхні права та гарантії. Зокрема, важливими документами є Закони України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [6], «Про державні гарантії» соціального захисту військовослужбовців, які звільняються із служби у зв'язку з реформуванням Збройних сил України, та членів їх сімей [4], «Про державні гарантії соціального захисту військовослужбовців, які звільняються із служби у зв'язку з реформуванням Збройних сил України, та членів їх сімей» [5]. У Законах України встановлено основні права ветеранів, пільги та соціальні гарантії, які надаються державою (рис. 1).

Зокрема, це пільги у таких сферах, як медичне забезпечення, що передбачає безкоштовне лікування в державних медичних установах, реабілітаційні послуги, протезування; фінансову підтримку у вигляді пенсій, одноразових виплат, грошової допомоги на оздоровлення; соціальні пільги, що передбачають знижки на комунальні послуги, пільговий проїзд у транспорті, пільги при отриманні житла; підтримка сімей ветеранів, а саме виплати

Рис. 1. Система соціального захисту ветеранів в Україні

родинам загиблих та постраждалих ветеранів, компенсації за втрату годувальника [4; 5; 6]. Тобто, законодавче забезпечення виступає складовою системи соціального захисту ветеранів в Україні і є основою надання послуг даній категорії громадян.

Однією із ключових складових системи соціального захисту ветеранів є медичне обслуговування ветеранів, яке включає в себе професійне лікування, тобто ветерани мають право на безкоштовне медичне обслуговування в державних медичних установах, що включає лікування поранень, протезування, реабілітацію; психологічну допомогу, яка пов'язана із отриманими психологічними травмами, важливою частиною якої є надання психологічної підтримки, що включає спеціалізовані програми для боротьби з посттравматичним стресовим розладом (ПТСР), депресіями та іншими психічними розладами; фізична реабілітація полягає у забезпеченні державними установами реабілітації ветеранів, які зазнали фізичних травм (протезування, фізіотерапія).

Важливою складовою системи соціального захисту ветеранів є трудова реабілітація та працевлаштування, оскільки однією із важливих цілей соціального захисту ветеранів є допомога у відновленні їхньої трудової активності та реінтеграції у невоєнний соціум. Досягнення зазначеної цілі здійснюється шляхом розроблення програми професійної перепідготовки та перепідготовки (ветерани можуть пройти курси для здобуття нових ком-

петенцій та опанування нової професії, що допомагає їм працевлаштуватися у невоєнному соціумі) та шляхом пільгового працевлаштування (існують програми, що передбачають пільгове працевлаштування ветеранів на державні посади або в інших сферах, де роботодавці можуть отримати пільги за працевлаштування ветеранів).

Фінансова підтримка та пенсії – це наступна складова соціального захисту ветеранів. Проте тільки ветерани війни, зокрема інваліди війни, мають право на пільгові пенсії, які є значно вищими за стандартні [4; 5; 6]. Вони отримують пенсії по інвалідності або пенсії по вислужі років; додаткові виплати у вигляді одноразової грошової допомоги, виплат до свят, компенсації за лікування, матеріальної допомоги на оздоровлення та інших соціальних виплат [4; 5; 6]. Також, передбачено допомогу родинам загиблих у разі смерті ветерана або учасника бойових дій, його родина має право на виплати за втрату годувальника [4; 5; 6].

Наступна складова соціального захисту ветеранів – це пільги у житловій сфері, тобто держава надає ветеранам пільги у сфері житлових послуг, а саме житлові субсидії та пільги [4; 5; 6]. Ветерани можуть отримати знижки на оплату житлово-комунальних послуг та мають право на отримання житла за пільговими умовами або з компенсацією вартості.

Досить важливою складовою соціального захисту ветеранів є підтримка громадських організацій, оскільки громадські організа-

ції, що об'єднують ветеранів, активно співпрацюють з державними органами у процесі надання допомоги ветеранам. Вони проводять різні заходи для адаптації ветеранів, надають консультації з правових питань, допомагають у вирішенні соціальних проблем та організують заходи, що сприяють соціальної інтеграції [1].

Наступною складовою системи соціального захисту є система державних органів та управління, яка включає державні органи, такі як Міністерство у справах ветеранів України, що відповідає за розробку та реалізацію державної політики у сфері соціального захисту ветеранів, координацію дій з іншими державними установами та організаціями; органи місцевого самоврядування, які на місцевому рівні забезпечують ветеранам необхідну підтримку та надають соціальні послуги відповідно до наявних ресурсів; надають соціально-психологічну підтримку шляхом психологічного консультування та соціальної адаптації ветеранів, що сприяє відновленню їх соціальних зв'язків та побудові нових стосунків у невоєнному соціумі та робота з родинами ветеранів, що включає підтримку членів родини у випадку психологічних або фінансових проблем [2; 3; 7].

Аналіз складових системи соціального захисту ветеранів в Україні переконує, що система соціального захисту є багатофункціональною та включає фінансову, медичну, соці-

альну та психологічну допомогу, яка базується на законодавчих актах, що гарантують ветеранам їхні права у всіх сферах життєдіяльності.

Здійснений аналіз системи соціального захисту ветеранів дозволяє визначити принципи функціонування системи соціального захисту ветеранів в Україні, що визначаються національним законодавством та спрямовані на забезпечення прав, соціального захисту та реабілітації ветеранів. На основі здійсненого теоретичного аналізу нормативно-правових документів [4; 5; 6] та наукових доробків вчених [1; 2; 3; 7] ми визначили основні принципи системи соціального захисту ветеранів в Україні (рис. 2).

Перший визначений нами принцип – це принцип соціальної справедливості, оскільки система соціального захисту ветеранів повинна гарантувати рівний доступ до всіх видів послуг, зокрема соціальних, медичних і правових незалежно від їхнього соціального статусу, місця проживання чи економічного стану. У сучасних умовах законодавство України визначає соціальний захист ветеранів як одну з пріоритетних сфер державної політики. Соціальні програми, які спрямовані на допомогу і підтримку ветеранів мають базуватися на основі визначених потреб ветеранів, що і визначає принцип соціального захисту ветеранів – принцип пріоритетності потреб ветеранів.

Рис. 2. Принципи функціонування система соціального захисту ветеранів в Україні

Наступний принцип – це принцип доступності та безкоштовності послуг, що передбачає отримання послуг на безоплатні основі та відкрити доступ до спеціалізованих соціальних послуг (безкоштовні ліки, лікування у медичних закладах, санаторно-курортне лікування, реабілітацію та психологічну підтримку). Досить цінним, на наше переконання, є принцип індивідуальної допомоги, який передбачає врахування індивідуальних потреб ветеранів (фізичні, психологічні, соціальні) при отриманні допомоги. Не менш важливим є принцип комплексності. Соціальний захист ветеранів має бути комплексним і включати не лише медичні послуги, а й допомогу у працевлаштуванні, наданні житла, психологічній та соціальній адаптації, юридичній допомозі, пільгах, підтримці в реінтеграції ветеранів у цивільне життя. Досить важливим є наступний принцип – принцип законності та правової визначеності, який регламентує надання соціальних виплат, пільг та допомоги у відповідності до вимог законодавства, що сприяє забезпеченню правового захисту ветеранів. Тобто, ветерани на законодавчому рівні мають визначені права та обов'язки, і система соціального захисту повинна їх дотримуватись. Наступний принцип системи соціального захисту ветеранів – це принцип партнерства між державою та громадськими організаціями, оскільки активізація громадських інституцій сприяє більш швидкому та ефективному вирішенню проблем ветеранів, забезпечуючи їм широкий спектр послуг і програм. Останній принцип, який нами визначено – це принцип гуманізму та турботи, оскільки соціальний захист ветеранів має бути спрямований на підтримку їхньої гідності, благополуччя та соціальної реабілітації.

Врахування визначених нами принципів системи соціального захисту ветеранів в Україні дозволить створити систему соціального захисту, яка буде ветераноорієнтована і будуватиметься з урахуванням потреб ветеранів і, як результат, сприятиме ефективному процесу їх реінтеграції у невоєнний соціум.

У контексті нашого дослідження варто визначити виклики, які постають перед системою соціального захисту ветеранів. Перши і важливий виклик – це недостатнє державне фінансування для забезпечення соціальних програм для ветеранів. Результатом чого є затримка у наданні пільг та послуг ветеранам, таких як медичне обслуговування, реабілітація та санаторно-курортне лікування. Визначений виклик обумовлений трансформаційними процесами, які відбуваються у сучасних реаліях функціонування України. Наступний виклик – це

бюрократизація процесу отримання допомоги або послуг. Невідпрацьований процес координації між державними органами та недостатнє інформування ветеранів про їхні права призводить до того, що значна частина ветеранів не може скористатися всіма можливими пільгами, які передбачені державою. Недостатньо розвинена система професійного навчання та перепідготовки для ветеранів є наступним викликом перед системою соціального захисту ветеранів. Однією із пріоритетних потреб ветеранів є працевлаштування і ветерани після участі у бойових діях зіштовхуються із проблемою реінтеграції у соціум, що включає повернення до роботи, соціальну інтеграцію та психологічну реабілітацію. В Україні недостатньо розвинена система професійного навчання та перепідготовки для ветеранів, що ускладнює їхнє працевлаштування. Водночас, багато ветеранів мають проблеми з пошуком житла та вирішенням соціальних питань.

Наступний виклик – це наявність у ветеранів психологічних проблем та стресу. Система соціального захисту не завжди здатна надати достатню допомогу у цій сфері через недостатню розвинену мережу психотерапевтичної та реабілітаційної підтримки. Ветерани мають проблеми медичного змісту, які виникли у результаті отримання поранення, травми чи захворювання. Недостатня кількість спеціалізованих медичних установ, а також труднощі з доступом до сучасних лікувальних технологій та ліків є значними проблемами, які виникають перед системою соціального захисту ветеранів. Наступний виклик полягає у тому, що значна частина ветеранів не може реалізувати свої права через неефективну правову підтримку, не дивлячись на те, що в Україні є законодавчі акти, що регулюють соціальний захист ветеранів. Низький рівень поінформованості ветеранів про власні права і можливості отримання допомоги пов'язаний із неефективною комунікацією зі сторони державних органів, а також відсутністю централізованої інформаційної платформи, де можна було б отримати всю необхідну інформацію. Наступний виклик – це військовий конфлікт та зростання чисельності ветеранів, що значно ускладнює функціонування існуючих соціальних програм. Зазначене вимагає оперативного реагування та постійного оновлення законодавчих та організаційних заходів для забезпечення нових потреб ветеранів.

Визначені виклики, які виникають перед системою соціального захисту ветеранів, потребують комплексного підходу, та вдосконалення законодавства, покращення координації між державними органами та гро-

мадськими організаціями, а також значного збільшення фінансування програм соціального захисту ветеранів.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладений матеріал, ми можемо констатувати, що система соціального захисту ветеранів в Україні є важливим елементом державної політики, спрямованим на підтримку ветеранів, яка ґрунтується на принципах соціальної справедливості, доступності, індивідуалізації допомоги, а також комплексного підходу до вирішення проблем ветеранів. Однак, незважаючи на значні досягнення у сфері законодавства та наданні базових пільг, система соціального захисту ветеранів стикається з низкою серйозних викликів. Ефективність функціонування системи соціального захисту ветеранів обумовлена збільшенням фінансування, покращенням інформування, розвитком психологічної та професійної реабілітації, а також вдосконаленням правових механізмів. Важливим є також посилення партнерства між державними органами, місцевою владою та громадськими організаціями для забезпечення ефективної підтримки ветеранів у всіх сферах його життєдіяльності.

Таким чином, розвиток системи соціального захисту ветеранів в Україні є необхідним для забезпечення гідного існування ветеранів і успішного процесу їх реінтеграції в суспільство після участі у бойових діях. Створення ефективної моделі соціального захисту, що задовольнятиме потреби ветеранів на всіх етапах їх життєдіяльності можливе лише за умови комплексного підходу та активної співпраці державних та громадських інституцій.

Перспективи дослідження вбачаємо у розробленні механізмів соціального захисту ветеранів в Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Коленіченко Т.І. Роль громадської організації в процесі соціальної адаптації ветеранів гібридної війни: досвід реалізації проєкту «Норвегія-Україна». *Соціальна робота та соціальна освіта*. Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. № 2(9), 2022. С. 197–208.
2. Кравченко М.В. Основні проблеми соціального захисту учасників АТО. Аспекти публічного управління. *Механізми публічного управління*. № 11-12 (25-26) листопад-грудень, 2015. С. 36–43.
3. Кузнецова М.Ю., Гресь Н.М., Горбачова К.М. Актуальні проблемні питання реалізації права на пільги як одного зі способів соціального захисту ветеранів війни в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 7, 2024. С. 220–224. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-7/52>
4. Про державні гарантії соціального захисту військовослужбовців, які звільняються із служби у зв'язку з реформуванням Збройних сил України, та членів їх сімей : Закон України від 04.12.2019 № 329-IX <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/329-20#Text>
5. Про державні гарантії соціального захисту військовослужбовців, які звільняються із служби у зв'язку з реформуванням Збройних сил України, та членів їх сімей : Закон України від 23.04.2021 р. № 1357-IX. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1763-15#Text>
6. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 25.08.2024 р. №2011-XII <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>
7. Тарасенко В.С. Проблеми забезпечення належного соціального захисту ветеранів війни. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: *Юриспруденція*. № 35 том 2, 2018. С. 22–24. DOI <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2018.35.2.5>